

Key words: psychosocial development, personal development, development of the subject, types of development, personal, social, personological development, course of life, subject genesis, self-actualization, self-development.

Отримано: 18.06.2014 р.

УДК 159.9:61

В.І. Шебанова
vitaliap@mail.ru

Іпохондричний дискурс сучасності як базова основа викривленої турботи про себе (нав'язливе прагнення зниження ваги)

Shebanova V. I. Hypochondriacal discourse of modernity as the basis of distorted self-care (impulsive desire for weight reduction) / V. I. Shebanova // Problems of Modern Psychology: Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / edited by S.D.Maksymenko, L.A.Onufrieva. – Issue 25. – Kamianets-Podilsky: Aksioma, 2014. – P. 638-651.

В.І. Шебанова. Іпохондричний дискурс сучасності як базова основа викривленої турботи про себе (нав'язливе прагнення зниження ваги). У статті розглянуто модель формування розладів харчової поведінки у рамках концепції тілесності (зокрема, співвідношення психосоматичних, соматопсихічних і аутопсихічних явищ), що вимагає залучення більш широкого контексту – аналізу сучасної ситуації розвитку (соціальних процесів) на основі феноменологічного (лінгвокультурологічного) підходу. Показано, що сучасна ситуація соціального розвитку характеризується «тиском» іпохондричного дискурсу, сутність якого спрямована на турботу про власне тіло та інтерес до суб'єктивних тілесних переживань у ситуації відсутності хвороби. Обґрунтовано, що в цьому випадку, для людей з реальною або уявною «зайвою вагою» на тлі незадоволеності собою та життям у цілому, ідея «турботи про здорове і красиве тіло» повністю визначає суб'єктивний сенс та характер дій індивіда у плані турботи про самого себе. Отже, значущість, домінування та панування іпохондричного дискурсу зумовлює певний стиль поведінки, що спрямований на підтримання здоров'я, відновлення здоров'я та вирішення реальних або уявних проблем тіла. Іпохондрична ідеологія дозволяє виокремити компоненти для репресій – об'єкт (тіло) та привід (реальну або уявну надмірну вагу).

Наведена характеристика іпохондричного дискурсу як системи уявлень, яка включає в себе наступні компоненти: переконаність у небезпеці навколишнього середовища; переконаність у небезпеці деяких внутрішніх спонукань; переконаність у неможливості досягнення здоров'я та красивого тіла без спеціальних зусиль; переконаність у тому, що «турбота про тіло», результатом якої є «ідеальний стан здоров'я» та «ідеальна краса» визначає успіхи в усіх інших сферах життя. Підсумком аналізу виступає припущення про те, що «розлади харчової поведінки» представляють собою викривлені стратегії поведінки, у т.ч. харчової, які формуються під впливом сучасного іпохондричного дискурсу.

Ключові слова: феноменологічний (лінгвокультурологічний) підхід, іпохондричний дискурс, розлади харчової поведінки.

В.И.Шебанова. Ипохондрический дискурс современности как базовая основа искаженной заботы о себе (навязчивое стремление снизить вес). В данной статье рассмотрена модель формирования расстройств пищевого поведения в рамках концепции телесности (в частности, соотношения психосоматических, соматопсихических и аутопсихических явлений), что требует привлечения более широкого контекста – анализа современной социальной ситуации развития (социальных процессов) на основе феноменологического (лингвокультурологического) подхода.

Показано, что современная ситуация социального развития характеризуется «давлением» ипохондрического дискурса, сущность которого направлена на заботу о собственном теле и интерес к субъективным телесным переживаниям в ситуации отсутствия болезни. Обосновано, что в этом случае, для людей с реальным или воображаемым «лишним весом» на фоне неудовлетворённости собой и жизнью в целом, идея «заботы о здоровом и красивом теле» полностью определяет субъективный смысл и характер действий индивида в плане заботы о самом себе. Ипохондрический дискурс как способ обращения с проблемами тела, здоровья и болезни становится значимым, доминирующим, господствующим. Ипохондрическая идеология позволяет выделить компоненты для репрессий – объект (тело) и повод (реальный или воображаемый чрезмерный вес).

Дана характеристика ипохондрического дискурса как системы представлений, которая включает в себя следующие компоненты: убежденность в опасности окружающей среды; убежденность в опасности некоторых внутренних побуждений; убежденность в невозможности достижения здоровья и красивого тела без специальных усилий; убежденность в том, что «забота о теле», результатом которой является «идеальное состояние здоровье» и «идеальная красота» определяет успехи во всех остальных сферах жизни. Итогом анализа выступает предположение о том, что «расстройства пищевого поведения» представляют собой искажённые стратегии поведения, в т.ч. пищевого, которые формируются под влиянием современного ипохондрического дискурса.

Ключевые слова: феноменологический (лингвокультурологический) подход, ипохондрический дискурс, расстройства пищевого поведения.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. При проведенні психологічних досліджень одним із фундаментальних методологічних положень, якого дотримується вітчизняна психологія ще з часів Л.С.Виготського – О.М. Леонтєва – О.Р.Лурії, є необхідність урахування аналізу «соціальної ситуації розвитку», одним з аспектів якої є аналіз соціокультурних процесів, які домінують у суспільстві [1; 2; 4; 5; 6; 7; 8]. На наш погляд, аналіз соціокультурної ситуації розвитку важливо враховувати як при вивченні питань нормальної життєдіяльності, так і при вивченні будь-яких розладів у функціонуванні людини, у т.ч. розладів харчової поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні проблема розладів харчової поведінки та їх наслідків (зокрема, зайва або недостатня вага) розглядається вченими з різних напрямків: фізіологічного, гігієнічного, дієтологічного (А.В.Володькіна, О.А.Присяжнюк, В.В.Фетісова, Л.О.Єфімова, М.М.Гінзбург, Н.М.Зубар та ін.), психологічного (Т.Г.Вознесенська, В.А.Сафонова, Н.М.Платонова, А.В.Пріленська І.Г.Малкіна-Пих та ін.), що є свідченням актуальності заявленої проблеми. Зауважимо, що досліджень присвячених розгляду розладів харчової поведінки як перекручених стратегій поведінки, у т.ч. харчової, що формуються під впливом сучасного іпохондричного дискурсу ми не знайшли, що робить дослідження сучасним та актуальним.

Ціль статті: на основі феноменологічного (лінгвокультурологічного) підходу розглянути розлади харчової поведінки як перекручені стратегії поведінки, у т.ч. харчової, що формуються під впливом сучасного іпохондричного дискурсу.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку низки авторів (В.В.Ніколаєвої, Є.М.Райзмана, І.Я.Стоянової, О.Ш.Тхостова та ін.) у суспільній свідомості, на сучасному етапі соціального розвитку, відмічається домінування, так званого, медичного дискурсу, сутність якого спрямована на турботу про власне тіло та інтерес до суб'єктивних тілесних переживань у ситуації відсутності хвороби [3; 4; 6; 7]. Інакше кажучи, він орієнтує індивіда *на уявлення про можливе захворювання та на необхідність турботи про здоров'я при відсутності хвороби. У зв'язку з тим, що даний дискурс ставить акцент на необхідності уникнення «загрози захворіти» та прагненні підтримувати певний «ідеальний» рівень здоров'я, більшість авторів позначають його як «іпохондричний» [3; 4; 6; 7].*

Відзначимо, що в цьому випадку «іпохондрія» розглядається не у вузькому сенсі (як певні хворобливі стани, що входять до кластеру соматоформних розладів), а у **широкому значенні цього поняття**, з якого випливає, що іпохондрія не зводиться до нозологічної рубрики або статусу синдрому. Розгляд іпохондрії в такому широкому контексті (як базисного явища) вказує на її денотативну природу й значиму роль як знакової системи, яка визначає зв'язок між симптомами, відчуттями та змістом патологічних уявлень. У цьому випадку іпохондрія розглядається як *метасиндромальне утворення, яке не має власної психопатологічної структури та поєднує афективні, фобічні, obsесивні, соматоформні, вегетативні та інші розлади* (В.В.Ніколаєва, Є.М.Райзман, А.Б.Смулевич, О.Ш.Тхостов, О.О.Фільц та ін.) [3; 4; 5; 6; 7; 8]. Поділяючи точку зору авторів, ми вважаємо, що розлади харчової поведінки (анорексія, булімія, психогенне переїдання, синдром нічної їжі, орторексія та ін.) також можуть розглядатися у структурі даного метасиндромального утворення, оскільки являють собою стратегії поведінки, у т.ч. харчової, мета яких (незважаючи на їх дезадаптивний характер!) спрямована, з одного боку, на боротьбу з «певними загрозами», а з другого – на досягнення тілесного комфорту. Інакше кажучи, іпохондрія, у її широкому розумінні, інтерпретується як *індивідуальний поведінковий стиль*, який проявляється у сенсифілізації до негативного (суб'єктивного) тілесного досвіду та виступає в якості загальнопатологічної категорії. Отже, іпохондричний стиль поведінки розглядається як базисне, транссиндромальне або епіфеноменологічне поняття [4; 5; 6]. Такий погляд також підтримує В.В. Ніколаєва, яка вважає, що іпохондрія у широкому сенсі цього поняття виходить за рамки власне психіатричної концептуалізації [3, с. 38].

Спираючись на логіку та мову М. Фуко, можна сказати, що іпохондричний дискурс формує «іпохондричне тіло» та ставить на місце «невербалізуємих афектів», які пов'язані з безпосередніми тілесними переживаннями (що спостерігається при істеричних розладах) «систему певних небезпек» або «загроз», які репрезентуються у мові з точним формулюванням, що сприяє зниженню внутрішнього напруження, тривоги й страху. У руслі нашого дослідження такою «системою загроз» для *людей з реальною або уявною зайвою вагою на тлі хронічної незадоволеності вагою, собою та життям в цілому* виступає «шкідлива їжа», вживання якої закономірно обумовлює нагромадження «зайвих кілограм» і, відповідно, «товсте тіло» (повне, об'ємне,

велике, жирне, гладке, бридке, відразливе тощо), з яким **необхідно боротися** (виправляти, коректувати, моделювати та ін.). Дане твердження потребує пояснення. Спершу, може здаватися, що така суб'єктивна внутрішню картина життєдіяльності здатна лише підсилити внутрішню напругу та тривогу. Однак, як тільки суб'єкт визначає (знаходить) основні *способи боротьби з «загрозою» (для себе, свого тіла й здоров'я в цілому) у вигляді різних поведінкових стратегій, у т.ч. харчових* (нехай навіть неадекватних!), його напруга та тривога знижуються. У цьому плані лінгвістичне формулювання тілесної проблеми («лінгвістичне тіло»¹) для суб'єкта є більш «здоровим», оскільки перетворює тіло в об'єкт (те, що можна пізнавати, те, на що можна впливати та змінювати). На противагу цьому, саме *зникнення дискурсу, що об'єктивує тіло*², та актуалізація безпосередніх тілесних переживань ускладнює ставлення до власного тіла (як до об'єкта) та занурює індивіда в «якусь рухливу систему нечітких, текучих образів, які ніяк не можуть бути переведені в єдиний та виразний образ тіла...» (цит. за В.В.Ніколаєвою) [3, с. 36].

Отже, сучасний медичний (іпохондричний) дискурс спрямовує фокус уваги суб'єкта на турботу про себе, і відповідно стимулює його життєдіяльність у певному напрямку. У цьому випадку, поділяючи думку М. Фуко, можна сказати, що «турбота про себе» виступає в якості фактора, який стабілізує самосвідомість, що репрезентується як модус переживання тілесності. На думку низки авторів (В.В.Ніколаєвої, Є.М.Райзмана, А.Б.Смулевича та ін.), завдяки тому, що «іпохондричне тіло» представляється об'єктом, який можна пізнавати і контролювати, воно природно включається у соціальну взаємодію [3; 4; 5]. При цьому «турбота про себе» не потребує необхідності у «виправданні» та обґрунтуванні іншими цінностями вищого порядку (як це було у більш ранні попередні епохи) і виступає поза контекстом дотримання правил пристойності, одержання задоволення, трансцендентного містичного досвіду, суспільного обов'язку й виробничої ефективності [3, с. 35].

Аналіз широкого діапазону текстів різного роду – від академічних публікацій до рекламної продукції показує, що саме

¹ Згідно концепції О. Ф. Лосева, духовність (людське в людині) формується саме дискурсом, текстом, словом – «лінгвістичним тілом». Лінгвістичне тіло суб'єкта піддається безперервній зміні у ході комунікації (в т.ч. у процесі терапії), створюючи іншу (нову) психічну реальність суб'єкта [1].

² Дискурс, що об'єктивує тіло – це набір необхідних висловлювань, які встановлюють правила обмеженого існування тіла. У цьому випадку тіло-об'єкт «повністю перебуває у владі мови, яка об'єктивує його» (цит. за В.О.Подорога) [2].

вони (тексти) відображають зміну парадигми ставлення людини до власної тілесності, підтримуючи та формуючи іпохондричний дискурс. На підтвердження сказаному наведемо деякі широко відомі гасла в руслі нашої тематики, які часто звучать у ЗМІ і у повсякденному житті: «Краса вимагає жертв – жертвуй кілограмами», «Ми є те, що ми їмо!», «Прагнеш схуднути – тримай рот на замку, а тіло в спортзалі», «Прагнеш бути гарною? – стеж за тим, що їси, що п'єш та не жалій своє тіло» та ін. Інакше кажучи, комплекс соціальних різноманітних практик, у структурі яких тілесність об'єктивізується, з одного боку, формує «іпохондричне тіло», а з другого – обслуговує його. При цьому кількість і якість переживань набувають об'єктивного сенсу та нормативних межі. Наприклад, виходячи з необхідності турботи про себе та своє здоров'я, індивід визначає для себе стратегію поведінки: «виключити ряд продуктів – усе солодке та жирне; усі борошняні вироби тощо»; «займатися активними фізичними навантаженнями одну годину на день, а у випадку порушення дієти – дві години на день» та ін.

Характерною рисою іпохондричного дискурсу є прагнення контролювати переживання у часовій перспективі винятково з позиції «загрози» (у сьогоденні, у майбутньому та й навіть у минулому за рахунок його переоцінки). Звертає на себе увагу тенденція пов'язування «своїх успіхів у майбутньому» від успіхів і реальних досягнень «у сьогоденні»¹. У руслі нашого дослідження викликає інтерес динаміка іпохондричного дискурсу від «здорового інтересу до харчування» та «підтримки тіла у гарній фізичній формі» до патологічної фіксації на цих питаннях (ваги власного тіла та оцінці харчування з погляду «корисності-шкідливості»). У цих випадках іпохондричний дискурс перетворюється у нескінченний шлях боротьби з «загрозою» («шкідливою їжею» та «зайвою вагою») та досягненням «ідеального тіла». Болісні страждання цієї боротьби обумовлені тим, що це шлях, який не має кінця.

На думку В.В.Ніколаєвої, на сучасному етапі розвитку суспільства ідея «турботи про здоров'я» (яка змінила ідею «порятунку душі») стала домінуючою: «якщо у більш ранні епохи ідея можливого безсмертя дозволяла людині ставитися до свого тіла як до чогось незначущого, то із втратою ідеї «вічності душі» єди-

¹ Для прикладу наведемо такі висловлювання респондентів: «якщо я зараз з'їм морозиво, то потім мені доведеться його відпрацьовувати у спортзалі», «якщо я не схудну, то моє майбутнє буде жахливим», «через те, що батьки у дитинстві привчили мене неправильно харчуватися – тепер я страждаю від розтягнутого шлунка та зайвої ваги».

ним розумним розв'язанням цього питання стає збереження у максимальній цілості свого «тлінного» тіла, що у деякому сенсі, гарантує «земне безсмертя» [3, с. 39]. Ми поділяємо позицію автора, що даний дискурс повністю визначає суб'єктивний зміст і характер дій індивіда у плані турботи про своє тіло.

При всій різноманітності проявів суб'єктивного тілесного досвіду звертають на себе увагу, так звані, крайні варіанти, при яких *акцент «турботи про себе» настільки сильно зміщується вбік «турботи про тіло», що набуває різні дезадаптивні форми*. Відзначимо, що деякі дезадаптивні форми турботи про тіло знаходяться у взаємозв'язку із гендерними стереотипами. Зокрема, для чоловіків більш характерним є прагнення до накачаного й мускулистого тіла, що у крайніх варіантах проявляється у *бігорексії* (тренінгоманії). У жінок, навпаки, значно частіше фіксується прагнення до «ідеального» (легкого, тендітного, ніжного, худого, стрункого) тіла, що у крайніх варіантах переходить в *анорексію*. Останнім часом значно зросла кількість людей (як чоловіків, так і жінок) з *орторексією*, яка проявляється у нав'язливому прагненні дотримуватися принципів здорового (правильного) харчування, що зумовлює значні обмеження у виборі продуктів харчування (і відповідно, також являє собою дезадаптивний стиль поведінки).

Надзвичайно важливий інтерес для розуміння смислу і динаміки іпохондричних переживань представляють «конструкції» холістичної ідеології (як ідеології конструювання «цілісності»). Саме усвідомлюване та неусвідомлюване бажання трансформувати суперечливу реальність спонукає індивідів до пошуку відповідних соціальних практик, якісна різноманітність яких постійно зростає. Серед них відзначимо психосинтез, трансперсональну психологію, філософію космізму, медитативні техніки, екстрасенсорні та езотеричні маніпуляції та ін. На думку Є.М.Райзмана, зазначені соціальні практики майже повністю збігаються з областю впливу іпохондричних практик [4].

У руслі теми, що обговорюється, відзначимо широкий діапазон сучасних соціальних іпохондричних практик – від численних альтернативних або нетрадиційних дієтичних систем¹ (японської, кремлівської, місячної, лимонної дієти по групі

¹ Класична медицина рекомендує лікувальні дієти (залежно від виду хвороби), які пропонують обмеження деяких певних харчових продуктів (наприклад, при нирковій недостатності – обмеження білка та солі) або рекомендують особливий вид кулінарної обробки продуктів (наприклад, при гострому гастриті їжа повинна бути теплою, делікатної консистенції, не повинна містити продуктів, які стимулюють секрецію).

крові тощо) до неакадемічних оздоровчих систем численних авторів, які «наріжним каменем» своєї системи пропонують різні «системи харчування» та «системи очищення» організму (В.В.Сінельников – «Школа радості», П.Іванов – «Дитинка»; Н.П.Зубицька під псевдонімом Н.Земна – «Зелена планета», Г.П.Малахов, В.Травинка та ін.). Спираючись на вихолощені ідеї подібних практик, їх прихильники (адепти) прагнуть «змінити тіло» і «звільнитися від тіла як субстрату» для того, щоб прийти до «справжньої реальності переживання ... реальності стану, можливо більш високого й нескінченно більш значимого ...» (В.О.Подорога) [2, с. 15].

Наш досвід спілкування з анорексиками виявляє серед них певну категорію людей, які вважають та відчувають себе певною елітною спільнотою, які прагнуть до «ідеальної» краси, досконалої зовнішності та до надзвичайного рівня здоров'я й духовності. Для них «відмова від їжі» – «це можливість знехтувати низинними потребами тіла та обходитися у повсякденному житті без їжі».

Отже, аналіз іпохондричного дискурсу, який панує у сучасній соціальній ситуації розвитку, дозволяє охарактеризувати його як систему поглядів та уявлень, яка містить у собі наступні складові:

– *переконаність у небезпеці (шкідливості) навколишнього середовища* – наявність безлічі мікроорганізмів і паразитів, забруднення води і повітря, наявність різноманітних пестицидів і мінеральних добрив тощо – усе це представляє «загрозу», небезпеку, тому що обумовлює можливість отруєння, зараження та ін. У руслі нашого дослідження відзначимо фіксацію певної категорії людей на шкідливих напоях і продуктах харчування (як факторах шкідливого навколишнього середовища). При цьому до категорії «небезпечних» (шкідливих, неправильних, непридатних) продуктів, які необхідно повністю виключити з харчування, відноситься досить різноманітний асортимент гастрономічної продукції просто «за те», що вона містить жири, вуглеводи, харчові барвники та добавки; сою (небезпека якої бачиться в тому, що вона представляє рослинний гормон) та ін.;

– *переконаність у небезпеці деяких внутрішніх спонукань, які обумовлюють «нерозумну» поведінку (шкідливі звички).*

Характерна риса альтернативних дієт полягає у перебільшенні ролі одного продукту або харчової речовини по відношенню до інших, за рахунок чого вони обіцяють у стислі терміни вирішити всі проблеми зі здоров'ям. Всі альтернативні дієти по суті зводяться до різних форм вегетаріанства, сиродіння, голодування та роздільного харчування.

Враховуючи тематику нашого дослідження, звернемо увагу на переконаність наших респондентів (*людей з уявною зайвою вагою на тлі хронічної незадоволеності власною вагою*) у тому, що вони змушені постійно боротися. Об'єктом боротьби для них виступають: зайва вага, надмірність та непомірність у їжі, лінь (яка обмежує їхню присутність у тренажерному залі всього однією годиною, замість двох-чотирьох), шкідливі напої (жирний кефір, молоко, 50 г коньяку або вина) та ін.

– *переконаність у неможливості досягнення здоров'я (здорового та гарного тіла) без спеціальних постійних зусиль*. На нашу думку, подібні спеціальні постійні зусилля (дії) можна розглядати з точки зору проведення паралелі із ритуалами християнського мучеництва. Зміст такого дійства полягає у пропагуванні ідеї: «за справу треба постраждати». Імовірно, саме тому в суспільстві досить поширені прислів'я та приказки на дану тематику: «Бог терпів і нам велів», «Ніщо не дається задарма», «Під лежачий камінь вода не тече» і т.п. Зв'язок між подібними настановами та розладами харчової поведінки докладно представлений у нашій статті «Харчові деформації у дзеркалі ритуалу» [9];

– *переконаність у тому, що «турбота про тіло» (результатом якої є «ідеальний стан здоров'я», «ідеальна краса») зумовлює успіхи в усіх інших сферах життя*. У руслі нашого дослідження люди, які знаходяться у ситуації «зайвої ваги» (реальної або уявної на тлі хронічної незадоволеності) є адептами ідеї «гарного тіла» та «способів зниження ваги», внаслідок чого вони постійно шукають нові дієти та нові способи боротьби «зі страхом набрати вагу» («зайвими кілограмами», «з низинним відчуттям голоду, яке не варте уваги», «нерозумінням оточуючих» та ін.).

Відзначимо, що розглянуті уявлення іпохондричного дискурсу доволі стародавні. Однак звертає на себе увагу той факт, що у сучасній ситуації соціального розвитку іпохондричний дискурс як *спосіб вирішення проблем тіла, здоров'я й хвороби став значущим, домінуючим, пануючим*. Подібна ідея підкреслюється і у дослідженні В.В. Ніколаєвої: «У минулому, коли іпохондричний дискурс був лише одним із способів об'єктивування тіла та конкурував з іншими дискурсами, звертання до нього виглядало як особистий вибір» [3, с.45]. «Необґрунтована» турбота про тіло розглядалася як груба патологія (там же, с. 38). У наш час, у ситуації домінування іпохондричної ідеології, відбувається зворотне: людина, яка не опікується турботою про своє тіло і здоров'я та не вживає у

цьому напрямі спеціальних зусиль, – одержує негативну оцінку. Ця оцінка проявляється у широкому спектрі рекомендацій¹: від «*м'яких порад*» («чтобы жить, совсем не обязательно есть!», «человек ест для того, чтобы жить, а не живет, для того, чтобы есть», «разыгрался аппетит? – посмотри на целлюлит!», «сделайте для себя хоть что-то, чтобы похудеть – влюбитесь, займитесь ремонтом или переездом...») до «*жорсткого засудження*»: «Если ты можешь найти себе оправдание, съев конфетку, то для кого ты потом ноешь, глядя на себя в зеркало!?!», «Поднимите свой ленивый зад и переверните свою жизнь», «Тортик, пончик, отбивная – попа выросла большая», «Жирным быть нехорошо, жирным быть зазорно – им нельзя ходить на пляж и любить позорно»).

Проведений аналіз дозволяє констатувати, що у ситуації «уявної зайвої ваги на тлі хронічної незадоволеності» іпохондрична ідеологія (іпохондричний дискурс) значно звужує внутрішню картину життєдіяльності суб'єкта та формує її патологічне викривлення, що, у свою чергу, обумовлює перекручені дезадаптивні стратегії поведінки. Однак дезадаптивними ці стратегії сприймаються тільки з іншої, протилежної позиції («логіки норми»). За логікою людей, які їх демонструють, ці стратегії поведінки наділені цілком слухним змістом та відповідають їхній суб'єктивній картині світу. Саме тому, ці люди вважають себе здоровими, а свої стратегії поведінки – «стратегіями, які дозволяють досягти здоров'я і краси (оскільки, на їхню думку, «тільки худе тіло може бути гарним та здоровим»). Більш того, «ті, що вічно худнуть», спираючись на свою «внутрішню картину життєдіяльності» (її сенс та логіку), глибоко переконані у тому, що люди, які не дбають про свою фігуру (не слідкують за своєю вагою та об'ємами тіла, не цікавляться питаннями «правильного харчування», способами зниження ваги тощо) є «неосвіченими та ледащими товстухами», які небезпечні для суспільства на тій підставі, що вони підтримують виробників «шкідливої їжі». Отже, іпохондрична ідеологія дістає необхідний для будь-якої ідеології компонент для репресій – об'єкт (тіло) та привід – надмірна вага (реальна або уявна).

Конструкт «іпохондричного тіла» дозволяє розглянути інші сторони суб'єктивного негативного тілесного досвіду в структурі анорексії (як розладу харчової поведінки). Під негативним

¹ Наведені висловлювання-рекомендації представлені у авторській редакції, стилі та мові написання (рос.). Джерело: сайт «В Контакте», відкрита група «Анорексички»

тілесним досвідом ми розуміємо суб'єктивне відчуття «уявної зайвої ваги» на тлі стану хронічного незадоволення власною вагою (собою, життям у цілому). Продемонструємо це на прикладі комплексу клінічних особливостей анорексиків та буліміків, які широко описані у літературі (О.Є.Балакірева, Д.М. Ісаєв, М.В. Коркіна, В.В. Марілов, Г.Є.Сухарева, А.Є.Лічко, М.О.Цивілько та ін.) та виявлені у ході власних спостережень. Мова йде про виражений егоцентризм зазначеної групи хворих, «соматичний егоїзм», дивне знехтування до значущих проблем та обставин, які знаходяться поза «соматичною сферою», а точніше поза темою «зайвої ваги та способів зниження ваги». Подібна зневага проявляється у відсутності інтересу до особистісних цінностей та перспектив у міжособистісних стосунках. Інакше кажучи, у їхній поведінці звертає на себе увагу той факт, що сфера інтересів дорослої людини (як людини, яка здатна брати відповідальність за своє життя та здатна вирішувати різноманітні проблеми на своєму життєвому шляху) зсувається, в основному, на «проблему ваги» та турботу про зниження ваги. Описані прояви ми пояснюємо наступним чином: «іпохондричне тіло» за допомогою медичної мови перетворюється в об'єкт. Воно стає «зовнішнім» по відношенню до «свідомості», до «Я». «Турбота про тіло», залишаючись «турботою про себе», перестає бути турботою про «Я», інакше кажучи, вона не спрямована на «Я». Відірвана від «Я», вона не переживається як егоїстична, як така, що порушує тілесні граничні норми. Крім того, така «турбота» починає сприйматися як альтруїстична діяльність щодо власної тілесності, і не тільки не хвилює своєю «егоїстичністю», але й одержує «моральні санкції» і виправдання вищого місця в ієрархії цінностей. У цій ситуації особистісні проблеми (проблеми «Я») відкидаються як «егоїстичні» і другорядні, порівняно з «моральним боргом» перед своїм здоров'ям, своїм тілом. При цьому під фізичним здоров'ям розуміється винятково «струнке» (легке, тендітне) тіло. Індивід не помічає своєї зосередженості на проблемах «ваги та харчування» і знехтування іншими турботами та інтересами. Крім того, можна відзначити, що ця «турбота про тіло» здійснюється з ентузіазмом і ейфоричним (маніакальним) настроєм (особливо у початковий період розладу).

Висновки. Феномен «іпохондричного тіла» набагато ширший того, що у психіатричній клініці позначається як «іпохондричні розлади», які входять у кластер соматоформних розладів. Запропонований контекст дозволяє розглянути феноменологічні уявлення розладів харчової поведінки. У психологічних і клі-

нічних дослідженнях це може бути реалізовано через вивчення лінгвістичних та семіотичних аспектів репрезентації тілесного досвіду, через вивчення динаміки співвідношення негативного тілесного досвіду та іпохондричних ідей шляхом феноменологічного розмежування розладів харчової поведінки.

Сучасна ситуація соціального розвитку характеризується «тиском» іпохондричного дискурсу, сутність якого спрямована на турботу про власне тіло та інтерес до суб'єктивних тілесних переживань у ситуації відсутності хвороби. У цьому випадку, для людей з реальною або уявною «зайвою вагою» на тлі незадоволеності собою та життям у цілому, ідея «турботи про здорове і гарне тіло» повністю визначає суб'єктивний зміст та характер дій індивіда у плані турботи про самого себе. Отже, значущість, домінування та панування іпохондричного дискурсу зумовлює певний стиль поведінки, що спрямований на підтримання здоров'я, відновлення здоров'я та вирішення реальних або уявних проблем тіла. Іпохондрична ідеологія дозволяє виокремити компонент для репресій – об'єкт (тіло) та привід (реальну або уявну надмірну вагу).

Список використаних джерел

1. Лосев А.Ф. Диалектика мифа / А.Ф.Лосев. – М.: Академический проект, 2008. – 304. (Серия «Философские технологии»).
2. Подорога В.А. Феноменология тела. Введение в философскую антропологию / В. А. Подорога. – М.: Ad Marginem, 1995. – с. 9-98.
3. Психосоматика: телесность и культура / Под.ред. В.В.Николаевой. – М.: Академический проект, 2009. – 311 с.
4. Райзман Е.М. Ипохондрия и субъективный телесный опыт / Е.М.Райзман, М.М. Мучник, И.Р. Семин // Сибирский вестник психиатрии и наркологии. – 1997. – № 1-2 (3). – С. 89-94.
5. Смулевич А. Б. К вопросу о психопатологической систематике ипохондрии / А. Б. Смулевич // Журнал невропатологии и психиатрии. – 1996. – Вып. 2. – С. 9-13.
6. Стоянова И. Я. Пралогические образования в норме и патологии : автореф. дис. на соискание учёной степени докт. психол. наук : спец. 19.00.04 – медицинская психология / Ирина Яковлевна Стоянова. – Томск, 2007. – 47 с.
7. Тхостов А.Ш. Интроцепция и ипохондрия: психологическая и философская проблема / А. Ш. Тхостов // Независимый психиатрический журнал. – 1993. – № 1-2. – С. 5-22.

8. Фильц А.О. Проблема небредовой ипохондрии : автореф. дис. на соискание учёной степени докт. мед. наук: спец. 14.00.18 – психиатрия / А.О.Фильц. – М.: НЦПЗ РАМН, 1993. – 49 с.
9. Шебанова В.І. Харчові деформації у дзеркалі ритуалу / В. І. Шебанова // Вісник Одеського національного університету ім. І.І.Мечнікова. Серія: Психологія / Ред. кол. серії Т.П. Вісковатова та ін. – Одеса: Астропринт, 2013. – Т.18. – Вип. 22 (3). – Ч.3. – С. 238 – 243.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Losev A.F. Dialektika mifa / A.F.Losev. – М.: Akademicheskij proekt, 2008. – 304. (Serija «Filosofskie tehnologii»).
2. Podoroga V.A. Fenomenologija tela. Vvedenie v filosofskuju antropologiju / V. A. Podoroga. – М.: Ad Marginem, 1995. – s. 9-98.
3. Psihosomatika: telesnost' i kul'tura / Pod.red.V.V.Nikolaevoj. – М.: Akademicheskij proekt, 2009. – 311 s.
4. Rajzman E.M. Ipoхondrija i sub#ektivnyj telesnyj opyt / E.M.Rajzman, M.M. Muchnik, I.R. Semin // Sibirskij vestnik psihiatrii i narkologii. – 1997. – № 1-2 (3). – S. 89-94.
5. Smulevich A. B. K voprosu o psihopatologicheskoj sistematike ipoхondrii / A. B. Smulevich // Zhurnal nevropatologii i psihiatrii. – 1996. – Vyp. 2. – S. 9-13.
6. Stojanova I. Ja. Pralogicheskie obrazovanija v norme i patologii : avtoref. dis. na soiskanie uchenoj stepeni dokt. psihol. nauk : spec. 19.00.04 – medicinskaja psihologija / Irina Jakovlevna Stojanova. – Tomsk, 2007. – 47 s.
7. Thostov A.Sh. Introepcija i ipoхondrija: psihologicheskaja i filosofskaja problema / A. Sh. Thostov // Nezavisimyj psihiatricheskij zhurnal. – 1993. – N 1-2. – S. 5-22.
8. Fil'c A.O. Problema небредовой ipoхondrii : avtoref. dis. na soiskanie uchjonoj stepeni dokt. med. nauk: spec. 14.00.18 – psihiatrija / A.O.Fil'c. – М.: NCPZ RAMN, 1993. – 49 s.
9. Shebanova V.I. Harchovi deformacii u dzerkali ritualu / V. I. Shebanova // Visnik Odes'kogo nacional'nogo universitetu im. I.I.Mechnikova. Serija: Psihologija / Red. kol. serii T.P. Viskovatova ta in. – Odesa: Astroprint, 2013. – T.18. – Vip. 22 (3). – Ch.3. – S. 238 – 243.

V. I. Shebanova. Hypochondriacal discourse of modernity as the basis of distorted self-care (impulsive desire for weight reduction). This article envisages the formation model of eating disorders within the concept

of corporeality (in particular, the ratio of psychosomatic, somatopsychic and internal psychic phenomena and processes) that requires attraction of a broader context, i.e. the analysis of modern social situation of the development (of social processes) based on the phenomenological (linguistic and cultural) approach.

It is shown that present situation of social development is characterized by «pressure» of hypochondriacal discourse which essence is directed on self-concern of own body and interest to the subjective corporeal experience in the situation of absence of disease.

It is proved that in this case, for people with real or imaginary «overweight» against a background of self-dissatisfaction and dissatisfaction of life as a whole, the idea of «concern about healthy and beautiful body» completely determines the subjective sense and character of individual actions on self-care. Thus, the importance, dominance and prevailing of hypochondriacal discourse determines a certain style of behavior which is directed at health support, health renovation and solution of real or imaginary body problems. The hypochondriacal ideology allows to distinguish components for reprisals – the object (body) and the reason (real or imaginary overweight).

The characteristic described of hypochondriacal discourse as a system of representations, which includes the following components: the conviction in environmental hazard; the conviction in danger of some internal motives; the conviction in the impossibility of achieving health and beautiful body without specific efforts; the conviction that «self-concern about body», the result of which is «an ideal health state» and «an ideal beauty» defines successes in all other spheres of life.

The result of the analysis supports the assumption that «eating disorders» represent distorted behavior strategies, including eating behavior, which are formed under the influence of modern hypochondriacal discourse.

Key words: phenomenological (linguistic and cultural) approach, hypochondriacal discourse, eating disorders.

Отримано: 11.07.2014 р.